

VOLEYBOLDA - STRATEGIYA VA TAKTIKA

Mamutov Islam Urganishbaevich

Berdaq nomidagi Qaraqalpaq davlat universiteti

Jismoniy madaniyat nazaryasi va uslubiyati kafedrasI asistenti oqituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14784247>

Annotatsiya. Taktikaning yakka, giinih va jamoa shakllari mavjud. Taktikaning usullari o'yin tizimlaridan va kombinatsiyalardan iborat. Taktikaning vositalariga esa bu o'yin malaka (priyom)lari va ulami barcha turlari kiradi. Taktikaning psixofiziologik va strategik mohiyati Muayyan musobaqalarga mo'ljallangan taktik yo'nalish, taktik shakl, usul va vositalar oldindan rejalashtirilgan strategik dasturga bo'ysinish lozim. Barcha taktik harakatlar taktik bilimlar, fikrlash, vaziyatni to'g'ri baholash, maqsadga muvofiq qaror qabul qilish, jismoniy qobiliyat, texnik mahorat va iroda imkoniyatlariga asoslanishi kerak.

Kalit so'zlar: Taktika" so'zi, Strategiya, voleybolda, jismoniy qobiliyat, texnik, O'yinchilar, sardorlik,

VOLLEYBALL - STRATEGY AND TACTICS

Abstract. There are individual, collective and team forms of tactics. Tactics methods consist of game systems and combinations. Tactics tools include all types of skills (techniques) and their elements. Psychophysiological and strategic essence of tactics Tactical direction, tactical formations, methods and means intended for specific competitions must be subordinate to a pre-planned strategic program. All tactical actions must be based on tactical knowledge, thinking, correct assessment of the situation, purposeful decision-making, physical abilities, technical skills and willpower.

Keywords: The word "Tactics", Strategy, volleyball, physical abilities, technical, players, captaincy.

ВОЛЕЙБОЛ - СТРАТЕГИЯ И ТАКТИКА

Аннотация. Различают индивидуальную, групповую и командную формы тактики. Тактические методы состоят из игровых систем и комбинаций. К инструментам тактики относятся все навыки (приемы) игры и их виды. Психофизиологическая и стратегическая сущность тактики. Тактическое направление, тактические построения, методы и средства, предназначенные для конкретных соревнований, должны быть подчинены заранее намеченной стратегической программе. Все тактические действия должны основываться на тактических знаниях, мышлении, правильной оценке ситуации, целенаправленном принятии решений, физических возможностях, технических навыках и силе воли.

Ключевые слова: Слово «Тактика», Стратегия, в волейболе, физические способности, техника, игроки, капитанство.

Strategiya va taktika haqida iʼshusscha Strategiya - yunoncha soʻz boʻlib, aksariyat harbiy sohaga inansub boʻlib qoʻshirni belgilangan maqsad sari bosMash, olib borish, unga ustalik bilan erishish sanʼatini ifodalaydi. Sport sohasida va aynan voleybolda mazkur atama muayyan sportchi yoki jamoaning tayyorgarlik jarayonini boshqarish hamda uni musobaqalar davomida gʻalabaga olib borish sanʼatini anglatadi. Strategiya: jamoaning asosiy va oʻrinbosar tarkibini tuzishjamlash, musobaqani boshqarish usullari, vositalari va shakllariniʼ ishlilab chiqish, muayyan uchrashuvning (musobaqaning) taktik rejasini tuzish, boʻlajak oʻjanning nazariy va amaliy andozasini (nusxasini) qoʻllab koʻrish hamda oʻtkazilayotgan musobaqalami atroflicha tahlil qilish kabi tadbirlami oʻz ichiga oladi. Bundan tashqari strategiyaga raqib jamoasi, uning oʻyinchilari haqida maʼlumotlar yigʻish, razvedka (aygʻoqchilik) asosida raqibning butun imkoniyat va xususiyatlarini bilib olish masalalari kiradi.

“Taktika” atamasi ham yunoncha soʻz boʻlib, torn maʼnoda “tartibga keltirish” yold “maʼlum tartibda joylashtirish” tushunchasini anglatadi. “Taktika” soʻzi “strategiya” atamasi kabi harbiy sohaga doir boʻlib, qoʻshinlami maqsadga muvofiq tuzish va ulami ogʻir vaziyatlarga qaramasdan gʻalaba choʻqqisiga yetaklash sanʼatini nazarda tutadi. Voleybolda taktika tushunchasi oʻyin vaziyatini eʼtiborga oigan holda samarali va maqsadga mos shakl, usul hamda vositalami qoʻllash asosida gʻalabaga erishish sanʼatini bildiradi. “Taktika” - yunoncha soʻzdan olingan boiib, oʻzbek tilida “tartib”, “tartiblashtirish” maʼnosini anglatadi. Voleybolda oʻyin taktikasi deb muayyan jamoaning ikkinchi bir jamoa ustidan yakka, guruh va jamoa harakatlari yordamida gʻalabaga erishish sanʼatiga aʼiladi. 273 Taktikaning asosiy vazifasi muayyan raqib jamoaga nisbatan mavjud vaziyatga qarab gʻalaba sari qoilaniladigan oʻyin vositalari, usullari va shakllarini aniqlab, qoilyay olishdan iborat.

Taktik kombinatsiya - bu bir oʻyinchiga hujum qilishi uchun qulay sharoit yaratib berishga qaratilgan bir necha oʻyinchining harakat faoliyatidir. Oʻyin intizomini - har bir oʻyinchi faoliyatining jamoa faoliyatiga boʻysunishi, boiajak oʻyinda rejalashtirilgan taktik koʻrsatmalami amalga oshirish, oʻyin qoidalari va umuminsoniy xislatlarga amal qilish va hokazo. Zamonaviy voleybolda qoilaniladigan atamalar. BirincM temp atamasi hujirai kombinatsiyasini birinchi boiib boshlaydigan oʻyinchiga tegishli boiib, u deyarli past va tez uzatiladigan toʻp bilan hujum uyushtiradi. Ikkinchi temp - kombinatsiyani ikkinchi boiib boshlaydigan oʻyinchi. Bu oʻyinchi hujumni asosan baland uzatiladigan toʻp asosida tashkil etadi. Bir tempda tashkil etiladigan hujumda bir yoia ikki yoki uch Oʻyinchi zarba berish uchun bir vaqtda sakraydilar. “Toʻlqin” kombinatsiyasida ikki hujumchi ishtirok etadi.

Birinchi hujumchi sakrab, yerga tushayotganda, ikkinchi hujumchi sakrab zarba beradi. "Esheion" kombinatsiyasida ikki hujumchi ketma-ket sakraydi, to'p hujumchilarning qaysi biriga qulay uzatiladigan bo'lsa, shu hujumchi zarba beradi. "Krest" kombinatsiyasida ikki hujumchi bir-birining harakat yo'nalishini kesib, muvofiq uzatilgan to'pdan muvofiq hujumchi zarba beradi.

Shu kombinatsiyani turli shaklda ijro etish mumkin (qayta "Krest", kichik "Krest" katta "Krest"). Morita fintini birinchi bor 1969-yilda GDRda o'tkazilgan Jahon Kubogida yapon o'yinchisi Morita qo'llagan. Bu fint birinchi "yolg'on" sakrashdan so'ng ikkinchi bor to'liq sakrab zarba berishdan iborat. Maqsadli - to'siq qo'yuvchi raqib o'yinchi pastga tushayotganda sakrab zarba berish, ya'ni to'siqsiz zarba berish bilan ifodalanadi. 274 Bundan tashqari, ushbu kombinatsiyalarning turli nusxalari va sliakllari mavjud. Quyida o'yin taktikasining tasnifi - turkumlarga bo'linishi ifodalangan. Taktikaning yakka, giinih va jamoa shakllari mavjud.

Taktikaning usullari o'yin tizimlaridan va kombinatsiyalardan iborat. Taktikaning vositalariga esa bu o'yin malaka (priyom)lari va ulami barcha turlari kiradi. Taktikaning psixofiziologik va strategik mohiyati Muayyan musobaqalarga mo'ljallangan taktik yo'nalish, taktik shakl, usul va vositalar oldindan rejalashtirilgan strategik dasturga bo'ysinish lozim. Barcha taktik voleybolda vaziyatni to'g'ri baholash, maqsadga muvofiq qaror qabul qilish, jismoniy qobiliyat, texnik mahorat va iroda imkoniyatlariga asoslanishi kerak. Taktik harakat kibemetika nuqtayi nazaridan muraibkab vaziyatda eng samarali qarorni topish va unga munosib harakat qilish isilan bog'liq boigan o'z-o'zini sozlab boshqaruvchi faoliyatni anglatadi.

Taktik harakat MNSning afferent - efferent nerv reseptorlari, tolalari ishtirokida tashqi muhit ta'sirotlarini qabul qilish, xotirada saqlash, tahlil qilish, vaziyatga munosib ravishda qayta ishlab motivizatsiyani qoniqtiruvchi qarorga kelish kabi faoliyatlar bilan bog'liq bo'lgan psixofiziologik jarayondan iboratdir. Taktik harakatning samarali bo'lishida bosh miya yarim Sharlarini vaziyatini oldindan bilish (aks ettirish) qobiliyati alohida o'rin egallaydi. Mazkur qobiliyat musobaqa vaziyatlariga nisbatan to'g'ri qarorga kelish va maqsadga muvofiq taktik harakat qilish samarasini oshirishga imkon yaratadi. Albatta, bunday qobiliyatni takomillashuvi sportchini o'yin tajribasiga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun o'quv-mashg'ulotlar jarayonida hali ro'y bermagan vaziyatni oldindan fahmlash, unga mos qarorni tayyorlash va taxminiy harakat rejasini xotirada aks ettirish qobiliyatlarini rivojlantirishga oid mashqlarni tanlash va ulardan unumli foydalanish juda katta ahamiyatga ega.

Yuqori darajada takomillashgan mazkur qobiliyat taktik va strategik rejani amalga oshirishda muhim poydevor bo'lib hisoblanadi. 275 Oldindan fahmlash va vaziyatga munosib harakat qilish qobiliyatini rivojlantirishga oid mashqlarni qo'llashda 3 ta jarayondan iborat faoliyatni bajarish zarur bo'ladi: 1. Musobaqa vaziyatini "hazm" qilish (qabul qilish, fahmlash). 2. Maxsus taktik vazifani fikran bajarish. 3. Taktik vazifani harakat bilan bajarish. Yuqorida

muhoqama qilinayotgan taktik va strategiya poydevori boimish psixofiziologik jarayon akademik P.K.Anyuxin (1974) kashf etgan fimksional sistema nazariyasi bilan bogiiqdir. Demak, bundan ko‘rinib turibdiki, o‘yin jarayonida samarali taktikani hamda tayyorgarlik davrida strategik rejani amalga oshirish maxsus nazariy bilim va amaliy malakalarning yuqori darajada takomillashuvini taqozo etadi. Jamoa tayyorgarligining umumiy strategiyasi tartib bilan amalga oshiriliadigan bir necha tadbirlardan iborat boiadi va quyidagi andoza - tasnif sifatida ifodalanishi mumkin.

Jamoa tayyorgarligining umumiy strategiyasi va taktikasi ~ strategik ayg‘oqchilar (razvedka) - jamoa tayyorgarligining strategik rejasi - jamoani jamlash va jamlab borish - jamoaning talctik tayyorgarligi o‘quv-trenirovka mashg‘ulotlari, ko‘rik o‘yinlari, tayyorlov musobaqalari, asosiy musobaqalai*, moddiy ta‘minot. Tibbiy va pedagogik nazorat - sport bazasi, uskunalar, anjomlar va sport formas! (kiyimi) - shifokor nazorati, taktik tayyorgarlikni test yordamida baholash, tanlangan strategik yo‘nalishning yakuniy natijalaini tahlil qilish. Î3.2. Strategik reja va spoit razvedkasi Strategiya - maium tartibda amalga oshiriliadigan va mantiqan bir-biriga bog‘liq bo‘lgan bir qancha masalalarini o‘z ichiga oladi. Jumladan, strategiya muayyan sport turi bo‘yicha moddiy omil yaratish: zamonaviy sport inshootlarini barpo etish, uskuna, anjom, sport moslaraalari va sport kiyimlari bilan ta‘minlash masalalarini o‘z ichiga oladi.

Strategik reja tayyorgarlikning yo‘nalishi, musobaqalarda ishtirok etish tajribasini o‘rganish, raqib klubi va jamoasi haqida 276 mii‘lmnotlar yig‘ish tadbirlari bilan bogiiqdir. Sportchilarni tay- \i)iiash strategiyasi borasida jamiyatga, sport maktabiga yosh, is- (i-\lodli bolalarni tanlash va jalb qilish alohida ahamiyatga egadir.

Strategik rejada qo‘yilgan maqsadga yuqori samara bilan erishish, aksariyat strategik razvedkaning natijalariga bogiiq bo‘ladi. Strategik razvedka raqib o‘yinchilarning individual jismoniy ruhiy, ijtimoiy, taktik, texnik xususiyatlarini mukammal bilib olishga erishish, raqib jamoasining taktik imkoniyatlarini, uning yutuq va kamchiliklarini, hatto jamoaning mashg‘ulot oikaziladigan inshootlari sharoitini u yerdagi iqlim va texnik omillarni bilishni taqozo etadi.

Strategik razvedka nafaqat raqib sportchilarni haqida, balki jamoa trenerlari, uqalovchi shifokorlari va rahbarlari haqida keng maiumotlarga ega boiishi m^sadga muvofiqdir. Strategik razvedka qanchalik samarali va sifatli tashkil qilinsa, shunchalik sport natijalarini hamda umuman, sport muvaffaqiyatini oldindan yanada aniqroq rejalashtuush mumkin boiadi. 13.3. O ‘yinchmi»g o‘yin ktisosligi va jamoa taktikiismi tuzish

Voleyboi jamoasi tarkibidagi O‘yinchilar musobaqa davomida maydonda joylashishlariga qarab barcha mavjud o‘yin funksiyalarini bajaradilar. Shu bilan bir qatorda har bir o‘yinchi muayyan o‘yin fiinksiyasiga ixtisoslashgan bo‘ladi, ya‘ni uni o‘ziga xos o‘yin “kasbi” bo‘ladi.

Masalan, asosiy zarba beruvchi, bogiovchi o‘yinchi (to‘p uzatuvchi) va hokazo.

O'yinchining o'yin "kasbi" uning jismoniy, morfologik, texnik va taktik imkoniyatlariga qarab yillar davomida shakllanib, borgan sari ixtisoslasha boradi. Zamonaviy voleybolda o'yinchi o'zining tanlangan (ixtisoslashgan) o'yin "kasbi"ni yuqori saviyada mahorat bilan ijro etish, o'zga o'yin funksiyalarini ham maromiga yetkazib bajarishi taqozo etiladi. Demak, yuqori malakali sportchilarni tayyorlashga qaratilgan ko'p yillik o'quv-trenirovka mashg'ulotlarida o'rgatish va takomillashtirilgan o'yin funksiyasi asosida amalga oshiriladi. 277 Jamoa tarkibini yaratish - jamiash ham mazkur masala bilan chambarchas bog'liqdir. Zamonaviy voleybolda jamoalar tarkibi aksariyat 4-2 yoki 5-1 tizimi asosida tuziladi. U 4 ta hujumchi, 2 ta bog'lovchi - to'p uzatuvchi o'yinchilardan iborat bo'ladi. Mazkur o'yinchilar quyidagicha joylashishadi 4-1, 3-6, 2-5. 4-1 - asosiy hujumchilar, (2 templi hujumchilar), 3-6 - yordamchi hujumchilar, (1 templi hujumchilar) 2-5 - bog'lovchi o'yinchilar. Agar jamoa tarkibi 5-1 tizimi asosida tuzilgan bo'lsa, unda 5 ta hujumchi va 1 ta bog'lovchi o'yinchi maydonda faoliyat ko'rsatishadi. 13.4. O'yin faoliyatida sardorning ahamiyati Voleybol o'yinida barcha sport o'yinlari turlaridagidek murabbiy o'z shogirdlari bilan faqat o'yin oldidan, partiyalar orasida, tanaffus vaqtida qisqa muddatli muloqotda bo'lishlari mumkin. Masalaning mazkur tartibda amalga oshirilishi musobaqa qoidasi bilan belgilangan. Shuning uchun o'yin davomida o'yinchilar faoliyati boshqarish funksiyasini jamoa sardoriga yuklatiladi. Sardor murabbiyning o'yinga bergan ko'rsatmasini, taktik va strategik rejasini muayyan o'yin davomida amalga tatbiq qilishi kerak bo'ladi. Ayrim vaqtlarda vaziyatga qarab o'yinning taktik yo'nalishini boshqarish yana sardorga yuklatiladi. Bunda sardor murabbiyning muntazam beriladigan (mumkin bo'lgan vaqtda) Qo'shimcha ko'rsatma va yo'riqlariga asoslanadi. Sardorning o'yinchilar bilan bo'ladigan aloqasi, ko'rsatmasi so'z, imo-ishora va boshqa bejlar vositasida amalga oshiriladi. Bundan ko'rinib turibdiki, sardorlik funksiyasining sifatli va samarali ijro etilishi, ham yaxshi natija berishi aksariyat sardorning nafaqat insoniy obro'siga, balki uning o'yin mahoratiga bog'liqdir. U > Tiqori ma'nakaga, mahoratga ega bo'lishidan tashqari, o'tkir zehni, zukko, vaziyatni oldindan payqovchi, tez va to'g'ri fikrlovchi bo'lishi lozim. Sardorda oliy insoniy sifatlar mujassamlashgan bo'lishi, tashkilotchilik qobiliyati, yo'l boshchilik san'ati musobaqa jarayonida alohida o'rin egallaydi. 278 Jamoa sardorlari aksariyat jamoadoshlariga nisbatan yoshi nuqtayi nazaridan kattaroq, tajribaliroq bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Sardorlik "lavozimi" voleybolning amaliyoti va nazariyasida ilmiy tomondan puxta o'rganilmagan bo'lib, ilmiy muammo sifatida o'z yechimining tadqiqot asosida hal etilishiga kutmoqda. Mazkur "lavozim" mohiyati va mazmunini shakllantirish yoki yuqori mahoratli sardorni tarbiyalash murabbiy-mutaxassislariga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir.

Strategiya Qisqa muddatli strategik reja Uzoq muddatli strategik reja f“Spori” ^ Individual strategik V razvedkasi J reja Jamoaii strategik reja Strategik rejani bashoratlash -----
..... Strategik modei Mashg‘iilotni modellashtirish Nazariy taktik variantlar
zz=zzz\$zz=z Amaliy taktik variantlar ----- t _zzi::: Foydali natija 8-andoza.

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyvik kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent “O‘zbekiston” NMIU, 2017,48 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik ~ har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dastuming eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytiriigan majlisidagi ma'ruza, 2017-yil 14-yanvar. - Toshkent: “O'zbekiston”, 2017, 104 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabu! qilinganining 24- yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016-yil 7-dekabr. -Toshkent: “O'zbekiston” NMIU, 2017,48 b. 471
4. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirisMsh tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutq. - Toshkent: “O‘zbekiston” NMiU, 2016, 56 b.
5. «Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida»gi Qonun. // O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida/ O'zbekiston Respublikasi Qonuni. // “Xalq so'zi” gazetasi, 2015-yil, 5-sentabr, >fel74,1-4 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. // “Ma’rifat” gazetasi, 1998, 1-aprel.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori, 29-may 1999-yil.
8. “O'zbekiston Bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida”. Vazirlar Mahkamasining 31- oktabr 2002-yil №374 Qarori
9. Айрапетьянц Л.Р. Волейбол. //Учебник для высших
10. Jumaniyazov D.(2024) GREK RIM GURESINDE SHIDAMLILIQ HAM ONI RAWAJLANDIRIW METODLARI .Modern science and Research. 3(6)